

ПРОБЛЕМА ОБГРУНТОВАНOSTІ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД СУСПІЛЬСТВА ЯК НОРМАТИВНИХ ЧИННИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Розглядається проблема науково-практичної обґрунтованості застосування моральних засад суспільства як нормативних чинників цивільного права України. Формулюється висновок про недоцільність застосування положень моралі як нормативних чинників для впорядкування цивільних правовідносин. Автором статті не заперечується застосування положень моралі для впорядкування відносин, що не охоплюються предметом цивільного права.

Висновок про заперечення цивільно-правової нормативності моральних засад суспільства ґрунтується на тезах про те що: моральні правила не піддаються формалізації, чим створюється загроза свавільного тлумачення їх змісту; моральні засади не мають визначеного джерела свого походження; основоположні моральні правила вже враховані змістом принципів справедливості, добросовісності та розумності, чим створюється конкуренція між цими двома видами нормативних чинників.

Невиправдане дублювання нормативних вимог знижує функціональність права, ускладнює сприйняття його вимог. Конкуренція принципів права та моральних засад суспільства має бути усунена шляхом відмови від надання останнім функції нормативних чинників.

Автономне та безпосереднє застосування моральних засад як нормативних чинників буде тільки тоді можливим, коли правозастосовна практика та цивілістична доктрина доведе, що змістом принципів справедливості, добросовісності, розумності чи іншими принципами та нормами не охоплюються певні моральні засади, які заслуговують на увагу для покращення правового режиму впорядкування суспільних відносин. Саме відсутність такої доведеності наразі не дозволяє моральним засадам суспільства бути самостійним нормативним чинником, існуючим поряд із закріпленими у законодавстві правовими принципами.

Ключові слова: моральні засади суспільства, принципи цивільного права, нормативні чинники цивільного права, цивільно-правове регулювання суспільних відносин.

ВСТУП. Постановка проблеми. З дати набрання чинності норм ЦК України, що вказують на необхідність врахування суб'єктами цивільного права моральних засад суспільства як нормативних чинників, сплинуло вже п'ятнадцять років. Втім, деякі проблемні питання принципового характеру не зазнали свого вирішення й дотепер. Відсутні відповіді, зокрема, на питання про те, що розуміти під категорією "моральні засади суспільства", які моральні правила слід брати до уваги: тільки ті, що вироблені традицією українського суспільства, чи й ті, що мають наднаціональне значення? Але найбільш важливим моментом у зазначеній проблематиці, на наш погляд, є конкуренція принципів цивільного права та моральних засад суспільства. Такі принципи цивільного права, як справедливість, добросовісність та розумність (ст. 3 ЦК України) своїм змістом вбирають й моральні правила. Отже, постає проблема конкурентного вибору між принципами цивільного права та моральними засадами суспільства. Саме на цю проблему робиться основний наголос у даній публікації.

Стан дослідження проблеми. Теоретико-практичні питання застосування моральних засад суспільства для впорядкування цивільних правовідносин уже розглядалися у роботах таких дослідників, як О.П. Білан, К.Ю. Валігура, О.В. Грицак, А.І. Дрішлюк, С.І. Шимон та ін. [1; 2; 3; 4; 5]. Автори зазначених досліджень досить критично поставилися до нормативно-правової чинності моральних засад суспільства, але основна акцентуація ними робилася здебільшого на питаннях змістовної невизначеності категорії "моральні засади суспільства" та окремих аспектах правозастосування цієї категорії. Розгляду такого проблемного аспекту, як конкуренція принципів цивільного права та моральних засад суспільства, увага в цих роботах не приділялася або ж це здійснювалося фрагментарно.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї публікації є спроба доведення тези про недостатню обґрунтованість моральних засад суспільства як нормативно-правових чинників. Для досягнення означеної мети необхідно провести співвідношення змісту таких принци-

пів цивільного права, як справедливість, добросовісність та розумність, з однієї сторони, і моральних засад суспільства, з іншої.

Наукова новизна дослідження. Висновки сформульовані в даній статті не є абсолютно новими, вони мають характер подальшої розробки наукових положень, які були започатковані дослідниками-попередниками.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ. Поява у ЦК України 2003 року зазначення на моральні засади суспільства як на нормативні чинники стало новелою для вітчизняного цивільного законодавства. За редакцією ч. 4 ст. 13, ч. 1 ст. 19, ч. 1 ст. 203, ч. 2 ст. 319, ч. 2 ст. 1169, ч. 2 ст. 1242 ЦК України моральні засади суспільства мають братися до уваги суб'єктами цивільно-правових відносин при здійсненні ними своїх прав, застосуванні засобів самозахисту та при визначенні змісту вчинюваних правочинів, у тому числі заповітів. Отже, у вказаних нормах про моральні засади суспільства йдеться як про міру поведінки суб'єктів цивільного права в окремих правових ситуаціях.

Подібний підхід не є абсолютно новим, оскільки він давно відомий європейським та деяким іншим правовим порядкам. Так, відповідно до вимог статей 1131, 1133 Цивільного кодексу Франції (Кодексу Наполеона) зобов'язання не буде мати сили, якщо його кауза суперечить вимогам моралі. Ті ж наслідки виникатимуть з приводу спроби породити умовне зобов'язання, коли його умова вступає у конфлікт з мораллю (ст.1172 Кодексу Наполеона) [6].

Згідно з положеннями параграфу 138 Німецького цивільного укладення правочин, що суперечить морально-етичним нормам, є нікчемним [7]. Аналогічне положення закріплено у ст. 169 Цивільного кодексу Російської Федерації [8].

Відомо, що при розробці нормативних положень Цивільного кодексу Японії були враховані засади приватно-правового регулювання суспільних відносин, які містилися у німецькому праві. Тож, правила про недійсність правочинів, що своїм змістом суперечать вимогам моралі, містяться і в ЦК Японії, зокрема, у ст. 90 [9, с. 158].

Слід відзначити, що про правову нормативність моральних правил вперше стали згадувати не з моменту проведення кодифікації приватного права названими країнами, а далеко раніше. Ще в юриспруденції античного Риму було вироблено поняття "boni mores". Тож, присутність у законодавстві країн континентального права вказівок на необхідність врахування в деяких правових ситуаціях моральних норм є наслідком рецепції відповідних положень римського права.

Разом із тим, усвідомлення того факту, що подібний юридично-технічний прийом пройшов достатньо тривалий період свого історичного становлення та закріплення у законодавстві країн, з якого черпали інформацію й розробники проекту ЦК України 2003 року, не позбавляє можливості критично поставитись до його застосування у теперішніх умовах. Відразу зазначимо, що ми принципово не відкидаємо спроможність морально-етичних норм впорядковувати ті чи інші соціальні відносини. Йдеться про їх недостатню правову обґрунтованість як нормативних чинників у сучасному цивільному законодавстві України.

Однією з головних ознак ефективності того чи іншого нормативного чинника – норми закону чи підзаконного акту, умови договору чи іншого правочину, положення локального нормативного акту, рішення суду тощо – є його *змістовна визначеність*, тобто зрозумілість та несуперечливість. Правило невизначеного характеру не позбавлене ризику щодо його свавільного тлумачення. У суспільствах, де правова культура ще тільки зазнає свого становлення, існує надто висока небезпека зловживання подібними правилами окремими представниками цього суспільства чи певними організаціям (у своїх корпоративних інтересах). Неодноразовість прояву згаданих зловживань та відсутність належної реакції на них з боку держави і громадянського суспільства створює враження того, що так і має бути, що це нормально. З часом це негативне становище закріплюється у свідомості людей. Особливо небезпечна така ситуація у перспективному ракурсі: молодь, яка через брак життєвого досвіду не може критично поставитися до подібного фону суспільного буття, у майбутньому перенесе подібну "традицію" негативного наповнення на наступні покоління.

Як окремий приклад можна пригадати масові випадки цинічного попрання декларативної норми, закріпленої у ст. 324 ЦК України, про те, що земля та інші природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу: свавільне захоплення водоохоронних смуг, земель рекреаційного призначення, водойм та інших природних об'єктів для приватної забудови, несанкціоноване видобування корисних копалин, забруднення землі та води, браконьєрство тощо. Помітного обурення з боку суспільства на такі негативні факти не спостерігається, як не спостерігається й адекватної реакції на це з боку держави. Підкреслимо, у цьому прикладі йдеться хоча й про порушення декларативного правила, але все ж такого, яке витікає з прямої вказівки закону, а не з моральних уявлень суспільства! Тож, не важко здогадатися, що моральні норми, зміст яких надто "розмитий", ще більше ігноруватимуться.

Наведені вище положення ЦК України (ч. 4 ст. 13, ч.1 ст.19, ч.1 ст. 203, ч.2 ст. 319, ч.2 ст. 1169, ч.2 ст. 1242), де фігурують згадки про моральні засади суспільства, взагалі не містять у собі певні морально-етичні правила, що підлягають застосуванню, а лише вказують на обов'язковість їх врахування. Власне, це й зрозуміло чому так. Аби була можливість сформулювати конкретне правило з цього приводу, то воно б законодавцем було наведене. Подібна "бланкетність", а

точніше застосування відсилки до формально не określеного морального правила (засади) – це вимушений прийом. Через об'єктивну неспроможність формального вираження у позитивному праві всіх можливих критеріїв правомірності здійснення суб'єктивних прав (визначення змісту правочинів, здійснення самозахисту порушених прав), законодавець вимушено дозволяє все, що прямо ним не заборонено та не суперечить моральним засадам суспільства. Моральні засади, при цьому, за задумом законодавця мають виступати самим крайнім мірилом правомірності поведінки суб'єктів цивільно-правових відносин, оскільки більш чітких критеріїв правомірності він, як було зазначено, навести не може через об'єктивні причини. Втім, від усвідомлення подібної об'єктивної вимушеності правопорядок не вирає, адже це не знімає ту небезпеку, про яку йшлося вище, а саме – породжує підґрунтя для свідомого зловживання ситуацією невизначеності правових норм.

Та мабуть на перше місце слід поставити навіть не цей аргумент. Випадки свідомого порушення права – будуть вони спровоковані невизначеністю норм, чи прямим небажанням суб'єкта виконувати цілком чіткі приписи законодавства – завжди існуюватимуть у будь-якому суспільстві. Як бути з добросовісними суб'єктами права, тобто тими, які бажають порядку та прагнуть до нього? Перш ніж вимагати від них додержання правових приписів держава має окреслити доступні для сприйняття суб'єктами правові вимоги. У протилежному випадку вона зіштовхнеться з нігілістичним ставленням своєї громадян до права. Тож, запроваджуючи правові вимоги невизначеного змісту, законодавець створює підґрунтя для непорядку. Благі прагнення до порядку може спричинити непорядок.

Власне, не менш актуальним це питання є не тільки для пересічних громадян, але й для професійних правників, особливо для суддів. Суд не може відхилити вимогу потерпілої особи про захист її права (інтересу) через такі причини, як невизначеність правових норм чи їх неясність. Закон же (ч. 4 ст. 13, ч.1 ст.19, ч.1 ст. 203, ч.2 ст. 319, ч. 2 ст. 1169, ч. 2 ст. 1242 ЦК України) велить суду віднайти в моральних засадах суспільства відповідне до ситуації правило і застосувати його як правову норму. При цьому, суд неминує зіштовхується мінімум з двома проблемними моментами, які мають бути ним вирішені, перш ніж застосування моральних засад буде можливим.

Перша проблема пов'язана з віднайденням джерела моральних засад. Які моральні правила слід брати до уваги: 1) ті, що вироблені традицією українського суспільства, 2) ті, що мають наднаціональне значення, 3) чи симбіоз (компроміс) перших та других? Неоднорідність українського суспільства, про що можуть свідчити події останніх років, не дозволяє говорити про наявність у ньому єдиних моральних засад, готових для правозастосування. Окрім того, орієнтованість права України на євроінтеграцію змушує суд водночас оцінити наскільки ті чи інші моральні засади українського суспільства відповідають, так би мовити, середньоевропейській етичній свідомості. Все сказане підштовхує до висновку про те, що на суд покладається не властива для нього функція – бути творцем, експертом і навіть цензором моралі.

Друга проблема пов'язана з вирішенням конкуренції між моральними засадами суспільства з одного боку та принципами "писаного" права, з іншого (ст. 3 ЦК України). Все право колись вийшло з лона моралі, але саме принципи справедливості, добросовісності та розумності несуть на собі найбільш відчутний відбиток своєї праматері, оскільки для їх змістовного роз-

криття й дотепер доводиться оперувати відповідними етичними категоріями.

Українська цивілістична доктрина новітнього періоду збагатилася низкою робіт, присвячених дослідженню принципів справедливості, добросовісності та розумності [10; 11; 12; 13; 14]¹. Але навіть у цих спеціальних роботах не завжди простежується чітка межа між означеними принципами та моральними засадами суспільства. Зокрема, в одному із досліджень стверджується, що принцип справедливості тісно пов'язаний з етичними категоріями. Більше того, справедливість є одним із аспектів прояву моралі. Відмінність простежується, на думку автора роботи, у тому, що справедливість, порівняно з мораллю, має більш широку сферу застосування, оскільки є принципом права. У той же час, критеріями справедливого здійснення суб'єктивних прав, вказує автор, є: 1) відповідність поведінки уповноваженої особи умовам договору (якщо він мав місце) або актам цивільного законодавства; 2) врахування публічного інтересу і **моральних засад суспільства**; 3) відсутність **зловживання** правом (тут і далі за текстом виділено мною – К.В.) [10, с.11]. Таким чином, на думку автора цитованої роботи, принцип справедливості розкривається через три аспекти, два з яких мають відверте морально-етичне наповнення.

Наступний принцип (категорія) – добросовісність. Добросовісність навіть своєю назвою видає генетичний зв'язок з мораллю. Серцевиною розуміння принципу добросовісності, вказують дослідники, є прояви суб'єктами цивільно-правових відносин **доброї совісті** стосовно контрагентів чи інших суб'єктів, з якими встановлюється правовий зв'язок. У найбільш загальному вигляді добросовісність вимагає від учасників цивільних правовідносин ставитись із **повагою** до прав та інтересів інших суб'єктів, **дбати** про їх дотримання, поводитись у цивільному обороті **сумлінно** і **чесно**, бути **обачним** щодо недопущення завдання майнової чи особистої шкоди іншим суб'єктам [12, с.8].

В окремих видах цивільних правовідносин прояви добросовісності набувають своєї деталізації. Наприклад, у договірних зобов'язаннях дослідниками розглядається три стадії, на яких можна спостерігати відносно автономний прояв добросовісності. На стадії ведення переддоговірних переговорів поведінка сторін тоді буде вважатись добросовісною, коли вони діють саме з метою укладення договору та без наміру введення іншої сторони **в оману**.

На стадії власне укладення договору добросовісність вимагає від сторін:

а) ухилення від дій, що призводять до виключення своєї договірної відповідальності та необґрунтоване обмеження такої відповідальності;

б) недопущення свідомого включення в договір явно обтяжливих умов для іншого контрагента (зокрема, у договорі приєднання, де споживач не бере участі в розробці договірних умов).

Проявами добросовісності на стадії виконання договору є **турботливість** щодо використання чужого

майна, тобто майна контрагента чи третіх осіб, **заощадження** майна (коштів) контрагента, виконання обов'язку найбільш вигідним (зручним) способом для іншої сторони договору тощо [11, с.14-15].

Розумність, зазначається в одному із вищезгаданих досліджень, вимагає від учасника цивільних правовідносин вияву **турботливості** та **обачності** про права і інтереси інших учасників, **сумлінного** виконання своїх обов'язків [12, с. 9]. А далі автор стверджує, "що розумними є такі дії учасника цивільних відносин, коли вони **справедливо** враховують права і свободи інших учасників: він ставиться до прав і свобод інших учасників як до своїх власних, ставить їх у рівне положення зі своїм положенням..." [12, с. 10].

Не важко помітити, що навіть у спеціальних наукових дослідженнях між справедливістю, добросовісністю та розумністю, з одного боку, та моральними засадами суспільства, з іншого, не проводиться скільки-небудь відчутної понятійної межі². Описання "справедливого", "добросовісного" та "розумного" у поведінці суб'єктів цивільних правовідносин здійснюється дослідниками шляхом застосування саме моральних критеріїв: недопущення зловживання своїм становищем, необхідність прояву доброї совісті, турботливості, обачності, сумлінності, ощадливості тощо.

Отже, суд, або суб'єкти правовідносин, застосовуючи положення ч. 4 ст. 13, ч. 1 ст. 19, ч. 1 ст. 203, ч. 2 ст. 319, ч. 2 ст. 1169, ч. 2 ст. 1242 ЦК України зіштовхуються з необхідністю вибору між чинністю принципів цивільного права та моральними засадами суспільства. Подібна конкуренція має бути вирішена, за нашим переконанням, саме на користь перших, тобто – принципів цивільного права (засад цивільного законодавства ст. 3 ЦК України)³. Для обґрунтування даної позиції наведемо наступні аргументи.

Керуючись відомим принципом "бритви Оккама", щодо недопущення множення сутностей понад необхідне, у правовому регулюванні будь-яких відносин, у тому числі й цивільних, не може існувати два або більше нормативних чинники, що висовують однакові за змістом вимоги до поведінки суб'єктів. (Тут доводиться спостерігати, як принцип "бритви Оккама" зазнає своєї трансформації та набуває вигляду не менш відомого принципу законотворчості – економії правових норм).

Невиправдане дублювання нормативних вимог заважає їх автентичному сприйняттю. Функціональність права підвищується тоді, коли норми мають визначений зміст та є простими для сприйняття. Тож, конкуренція принципів права та моральних засад суспільства, на наш погляд, має бути усунена шляхом відмови від надання останнім функції нормативних чинників.

Моральні засади зазнали своєї імплементації у принципах цивільного права. На це вказують ті наукові дослідження, про які йшлося вище. Отже, прояв моральних велінь та заборон набув форми принципів цивільного права (засад цивільного законодавства). Для автономного та безпосереднього застосування мора-

¹ Ю.А. Тоботою стверджується, що "категорії справедливості, добросовісності та розумності, незважаючи на їх відмінності, мають спільні риси і взаємопов'язані, оскільки визначають окремі сторони (грані) поведінки учасників цивільних відносин". Дана обставина обумовлює, на думку Ю.А. Тоботи, необхідність поєднання вказаних категорій в одному принципі цивільного права [12, с. 13]. Не залежно від того, яку позицію з цього приводу зайняти, тобто вважати справедливість, розумність та добросовісність категоріями одного принципу чи трьома відносно автономними принципами, все одно потребує вирішення проблема їх конкуренції з моральними засадами суспільства.

² Більше того, аналіз вищенаведених досліджень ілюструє відсутність понятійної межі навіть між самими цими принципами (справедливості, добросовісності, розумності). Принаймні, автори зазначених робіт не наводять чітких критеріїв їх змістовного розмежування.

³ О.П. Білан, розглядаючи можливість застосування моральних засад суспільства при заповненні прогалин цивільного права, робить висновок, що суд має віддати перевагу все ж принципам права, а не моральним засадам суспільства. Принципи права, на думку О.П. Білан, мають всеохоплюючий характер, а тому у застосуванні моральних засад суспільства немає потреби [1, с.19].

льних засад як нормативних чинників, вважаємо, немає підстав. Такі підстави будуть тільки тоді, коли правозастосовною практикою та цивілістичною доктриною буде доведено, що змістом принципів справедливості, добросовісності, розумності, чи іншими принципами та нормами, не охоплюються певні моральні засади, які застосовують на увагу аби покращити правовий режим впорядкування суспільних відносин. *Саме відсутність такої доведеності наразі не дозволяє моральним засадам суспільства бути самостійним нормативним чинником, існуючим поряд із закріпленими у законодавстві правовими принципами.*

Пріоритет правових принципів визначається також їх *універсальністю*, що дозволяє створити загальнообов'язкові правила, не зважаючи на національні, релігійні, політичні, культурні чи інші відмінності представників соціуму.

ВИСНОВКИ. Переходячи до остаточних висновків ще раз відзначимо, що ми не заперечуємо можливості врахування моральних засад суспільства при регулюванні відносин, які залишилися поза увагою "офіційного права". Хрестоматійними прикладами таких є відносини, що ґрунтуються на товаристві, дружбі, любові тощо. Тобто, йдеться про всі ті відносини, де втручання формалізованих правових приписів (приписів законодавства) буде не доречним та грубим для приватної сфери. Важко собі уявити, скажімо, відносини любові, які б спиралися на необхідність виконання суб'єктивних обов'язків. Для цих відносин навіть моральні засади не є головним мірилом розпізнання "правильної" поведінки, не говорячи про більш суворі норми права. Та все ж мораль тут може слугувати факультативним нормативним чинником.

Ми також можемо погодитися з позицією тих дослідників, які визнають необхідність врахування тенденцій розвитку уявлень про моральність при розробці законопроектів чи інших форм ревізування законодавства. Тут дійсно слід зважати на мораль, аби нові правові норми не були у майбутньому відкинуті суспільством, а навпаки – зазнали своєї соціальної обґрунтованості. Існуван-

ня ж моральних засад суспільства як нормативних чинників поряд із принципами "писаного" права, особливо за обставин, коли змістом останніх охоплюються перші, є прикладом створення зайвої сутності.

Список використаних джерел:

1. Білан О.П. Моральні засади суспільства як цивільно-правова категорія. *Форум права*. 2018. № 1. С. 16-22.
2. Валігура К.Ю. "Моральні засади суспільства" як оціночна категорія цивільного права та її вплив на формування механізму цивільно-правового регулювання цивільних відносин. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 46-51.
3. Грицак О.В. Моральні засади суспільства як оціночна категорія українського цивільного права. *Адвокат*. 2010. №3. С. 39-43.
4. Дришлюк А.І. Норми моралі в системі джерел цивільного права України. *Приватне право і підприємництво*. 2014. Вип. 13. С. 35-38.
5. Шимон С.І. Відповідність змісту правочину моральним засадам суспільства як умова його дійсності. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. №7. С. 24-30.
6. Кодекс Наполеона (Code Napoléon). URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Code_de_Napoléon (дата звернення: 15.10.19).
7. Німецьке Цивільне Укладення (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB). URL: <https://constitutions.ru/?p=1727&attempt=1> (дата звернення: 15.10.19).
8. Гражданский кодекс Российской Федерации. URL: <http://ivo.garant.ru/#/document/10164072/paragraph/96451804:0> (дата звернення: 15.10.19).
9. Щенникова Л.В., Быкова М.О. Категорія "добрыя нравы" в гражданском законодательстве и цивилистической доктрине зарубежных стран. *Вестник Пермского университета*. 2011. Выпуск 2(12). С. 153-160.
10. Бабич І.Г. Принцип справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2006. 22 с.
11. Павленко Д.Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.
12. Тобота Ю.А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2011. 18 с.
13. Шаркова І.М. Принцип добросовісності (bona fides) у римському приватному праві та його рецепція в цивільне законодавство України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.
14. Примак В.Д. Теоретичні проблеми відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності у цивільному праві України: автореф. дис... док. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 32 с.

Received: 20/10/2019
1st Revision: 05/11/2019
Accepted: 15/11/2019

V. Kroitor, PhD (Law), Professor
Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine

ETHICAL PRINCIPLES OF SOCIETY AS REGULATORY FACTORS OF CIVIL LAW OF UKRAINE: THE ISSUE OF VALIDITY

The article studies the issue of scientific and practical validity of applying ethical principles of society as regulatory factors of civil law of Ukraine.

Taking into account the lack of validity of ethical principles of society as regulatory factors, the author attempts to make a correlation between the content of such principles of civil law as fairness, integrity and reasonableness, on the one hand, and ethical principles of the society, on the other hand.

The author of the paper proves that it is inappropriate to apply the provisions of morality as regulatory factors for the regulation of civil relations. The conclusion on the objection to the civil regularity of ethical principles of society is based on several theses. Firstly, moral rules are not formalized, which creates a threat of arbitrary interpretation of their content. Secondly, ethical principles do not have a definite source of origin. Thirdly, the fundamental ethical rules have already been taken into account in the content of the principles of fairness, integrity and reason, which in turn create competition between the two types of regulatory factors.

Unreasonable duplication of regulatory requirements reduces the functionality of the law, complicates the perception of its requirements. The competition between the principles of law and the ethical principles of society must be eliminated by refusing to give the latter the function of regulatory factors.

The author of the paper does not deny the possibility of taking into account the ethical principles of society while regulating the relations that have been neglected by the "official law".

Key words: ethical principles of society, principles of civil law, regulatory factors of civil law, civil regulation of social relations.

References:

1. Bilan O.P. Moral'ni zasadi suspil'stva yak tsivil'no-pravova kategoriya [Moral Principles of Society as Civil Category]. 2018. № 1. S. 16-22. (in Ukrainian)
2. Valigura K.Yu. "Moral'ni zasadi suspil'stva" yak otsinochna kategoriya tsivil'nogo prava ta ii vpliv na formuvannya mekhanizmu tsivil'no-pravovogo reguluvannya tsivil'nikh vidnosin ["Moral Principles of Society" as Estimate Category of Civil Law and Its Impact on the Formation of the Mechanism of Civil Regulation of Civil Relations]. *Pravo i suspil'stvo*. 2016. № 1. S. 46-51. (in Ukrainian)
3. Gritsak O.V. Moral'ni zasadi suspil'stva yak otsinochna kategoriya ukraïnskogo tsivil'nogo prava [Moral Principles of Society as Estimate Category of Ukrainian Civil Law]. *Advokat*. 2010. №3. S. 39-43. (in Ukrainian)
4. Drishlyuk A.I. Normi morali v sistemі dzhерel tsivil'nogo prava Ukraïni [Moral Norms in the System of Sources of Civil Law of Ukraine]. *Privatne pravo i pidpriemnitstvo*. 2014. Vип. 13. S. 35-38. (in Ukrainian)
5. Shimon S.I. Vidpovidnist' zmistu pravochinu moral'nim zasadam suspil'stva yak umova yogo diysnosti [Responsibility of Transaction's Content to Moral Principles of Society as a Condition of Its Force]. *Yurisprudentsiya: teoriya i praktika*. 2009. №7. S. 24-30. (in Ukrainian)
6. Kodeks Napoleona (Code Napoléon). URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Kodeks_Napoléon (data zvernennya: 15.10.19). (in Ukrainian)
7. Nimets'ke Tsivil'ne Ukladennya (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB). URL: <https://constitutions.ru/?p=1727&attempt=1> (data zvernennya: 15.10.19). (in Ukrainian)

8. Grazhdanskiy kodeks Rossiyskoy Federatsii [Civil Code of Russian Federation]. URL: <http://ivo.garant.ru/#/document/10164072/paragraph/96451804:0> (data zvernennya: 15.10.19). (in Russian)

9. Shchennikova L.V., Bykova M.O. Kategoriya "dobrye nrvy" v grazhdanskom zakonodate'l'stve i tsivilisticheskoy doktrine zarubezhnykh stran [Category of "Good Temper" within Civil Legislation and Civilistic Doctrine of Foreign Countries]. Vestnik Permskogo universiteta. 2011. Vypusk 2(12). S. 153- 160. (in Russian)

10. Babich I.G. Printsip spravedlivosti v rims'komu pravi i u suchasnomu zobov'yazal'nomu pravi Ukraїni [Principles of Fairness in Roman Law and in Current Law of Obligation of Ukraine]: avtoref. dis... kand. yurid. nauk: 12.00.03. Odesa, 2006. 22 s. (in Ukrainian)

11. Pavlenko D.G. Printsip dobrosovisnosti v dogovirnikh zobov'yazannyakh [Principle of Integrity in Treaty Engagements]: avtoref. dis... kand. yurid. nauk: 12.00.03. Kiiv, 2009. 20 s. (in Ukrainian)

12. Tobota Yu.A. Printsip spravedlivosti, dobrosovisnosti i rozumnosti u tsivil'nomu pravi [Principle of Fairness, Integrity and Reason in Civil Law]: avtoref. dis... kand. yurid. nauk: 12.00.03. Kharkiv, 2011. 18s. (in Ukrainian)

13. Sharkova I.M. Printsip dobrosovisnosti (bona fides) u rims'komu privatnomu pravi ta yogo retsepsiya v tsivil'ne zakonodavstvo Ukraїni [Principle of Integrity (bona fides) in Roman Private Law and its Reception into Civil Law of Ukraine]: avtoref. dis... kand. yurid. nauk: 12.00.03. Kiiv, 2011. 20 s. (in Ukrainian)

14. Primak V.D. Teoretichni problemi vidshkoduvannya moral'noi shkodi na zasadakh spravedlivosti, rozumnosti y dobrosovisnosti u tsivil'nomu pravi Ukraїni [Theoretical Problems of Redress for the Non-Pecuniary Damage on the Principles of Fairness, Reason and Integrity within Civil Law of Ukraine]: avtoref. dis... dok. yurid. nauk: 12.00.03. Kiiv, 2015. 32 s. (in Ukrainian)

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Legal Studies, №3(110), pp. 20-24(2019)
УДК 347.999
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2019/3.110-4>

ISSN 1728-2195

© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2019

А. Левченко, асп.
ORCID ID: 0000-0002-9721-3234

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ РЕКЛАМИ

Дослідження має на меті визначити роль органів саморегулювання при здійсненні контролю за рекламною діяльністю і в захисті дитини від негативного інформаційного впливу реклами, а також оцінити поточний стан саморегулювання в цій сфері в Україні та визначити необхідні складові для його впровадження в Україні на системній основі. Для досягнення поставленої мети застосовано методи аналізу, системного аналізу, узагальнення, правового моделювання.

Автором проаналізовано поняття саморегулювання. Оцінено переваги саморегулювання у порівнянні з державним регулюванням, зокрема через призму досвіду Великої Британії, Франції, Сполучених Штатів Америки. Оглянуто умови, необхідні для впровадження системи саморегулювання. Оглянуто стан саморегулювання в Україні, включаючи причини його недостатньої розвинутості. Здійснено аналіз норм законодавства України про рекламу та досліджено питання системи саморегулювання в контексті захисту дітей від негативного впливу інформації в галузі реклами.

Автором було сформульовано висновки про цінність саморегулювання, наявність переваг у порівнянні з державним регулюванням, відсутність у законодавстві норм, які б регулювали правовий статус саморегулівних організацій в галузі реклами; недостатність закріпленого в законодавстві обсягу повноважень громадських організацій; неузгодженість діяльності значної кількості громадських об'єднань у цій сфері і відсутність в неї системоутворюючого характеру. Встановлено зв'язок між відсутністю системних реформ у цій сфері, застарілістю, колізійністю і неповнотою законодавства та зменшенням авторитету закону для суб'єктів рекламної діяльності. Автор пропонує здійснення істотних інституційних змін в правовому регулюванні діяльності саморегулівних організацій в Україні, передусім в частині закріплення їхнього правового статусу, правил функціонування та засад здійснення державного контролю за їхньою діяльністю.

Ключові слова: неналежна реклама, саморегулівні організації, шкідлива інформація, суб'єкти рекламної діяльності, контроль, державне регулювання.

ВСТУП. За останнє десятиліття кількість способів поширення реклами суттєво зросла, а контекст подачі рекламних повідомлень істотно трансформувалася порівняно з минулим. Особливо на це вплинуло активне використання інформаційних технологій, зокрема Інтернету. Закономірно, що держава в особі суб'єктів владних повноважень, які виконують контрольно-наглядові функції в галузі реклами, вже не може ефективно і одноосібно попереджати негативний інформаційний вплив реклами на дітей. Як наслідок, формуються додаткові механізми протидії протиправній поведінці в галузі реклами.

Одним із таких механізмів у державах з розвинутою системою саморегулювання є діяльність саморегулівних організацій, які паралельно з державою здійснюють захист споживачів від неналежної реклами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти діяльності саморегулівних організацій в галузі реклами досліджували такі вчені, як А. Вітренко, Н. М. Грицюта, Є. В. Ромат, К. В. Руденко та інші. Однак дослідниками майже не аналізувалися чинники, які сприяють побудові ефективної системи контролю за

діяльністю суб'єктів рекламної діяльності саморегулівних організацій, та значення останніх в механізмі захисту дітей від негативного впливу реклами. Тому вважаємо актуальною необхідність проведення аналізу призначення органів саморегулювання в галузі реклами.

Метою цього дослідження є визначення призначення органів саморегулювання при здійсненні контролю за рекламною діяльністю і в захисті дитини від негативного інформаційного впливу реклами та визначення необхідних складових для побудови системи саморегулювання в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у сфері рекламної діяльності.

Предметом дослідження є значення саморегулівних організацій в механізмі захисту дітей від шкідливої інформації в галузі реклами.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети використано наступні методи дослідження. Метод аналізу застосовано для дослідження особливостей успішної діяльності саморегулівних організацій в інших державах. Для виведення закономірностей та